

HAYVONOT DUNYOSIDA BO'LADIGAN TA'SIRLARNI BAHOLASH

Aslonova Muhabbat Qobil qizi

“ Buxoro davlat texnika universiteti “

Sanoat ekologiyasi va gidrologiya kafedrasi o'qituvchisi

Ilmiy rahbari: Adizova .N. Z

+998 (90) 512 80 42

adizova_nargiza@bstu.uz

Buxoro davlat texnika universiteti talabasi

Aslonova .M.Q

aslonovamuhabbat393@gmail.com

+998 (99) 206 26 19

***Annotatsiya.** Hayvonot dunyosiga inson faoliyati va tabiiy omillar natijasida yuzaga keladigan ta'sirlar tahlil qilinadi. Xususan, sanoatlashtirish, qishloq xo'jaligi faoliyati, urbanizatsiya, iqlim o'zgarishi hamda atrof-muhitning ifloslanishi natijasida hayvon turlarining kamayishi, yashash muhitining buzilishi va biologik xilma-xillikning qisqarishi masalalari yoritiladi. Tadqiqot davomida ekologik monitoring, statistik ma'lumotlar va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanib, hayvonot dunyosiga salbiy va ijobiy ta'sirlar baholanadi. Shuningdek, hayvonlarni muhofaza qilish, tabiiy hududlarni saqlash va barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etishning ahamiyati ko'rsatib beriladi. Mazkur mavzu bugungi kunda global ekologik muammolar, jumladan, bioxilma-xillikni saqlash va ekologik xavfsizlikni ta'minlash nuqtai nazaridan dolzarb hisoblanadi.*

***Abstract.** The impact of human activities and natural factors on the animal world is analyzed. In particular, the issues of the decline of animal species, habitat destruction, and biodiversity loss as a result of industrialization, agricultural activities, urbanization, climate change, and environmental pollution are discussed. The study evaluates negative and positive impacts on the animal world using*

methods of environmental monitoring, statistical data, and comparative analysis. The importance of protecting animals, preserving natural areas, and implementing the principles of sustainable development is also shown. This topic is relevant today in terms of global environmental problems, including the preservation of biodiversity and ensuring environmental safety.

Kalit so'zlar: *Hayvonot dunyosi, biologik xilma-xillik, ekotizim, ekologik muvozanat, antropogen ta'sir, iqlim o'zgarishi, atrof-muhit ifloslanishi, yashash muhiti (habitat), oziq zanjiri, ekologik monitoring, barqaror rivojlanish. tabiatni muhofaza qilish, noyob va yo'qolib borayotgan turlar, qizil ro'yxat, ekologik xavfsizlik.*

Keyword: *Animal world, biodiversity, ecosystem, ecological balance, anthropogenic impact, climate change, environmental pollution, habitat, food chain, ecological monitoring, sustainable development. nature protection, rare and endangered species, red list, ecological safety.*

KIRISH. Hozirgi davrda atrof-muhit muammolari global miqyosda dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Inson faoliyatining kengayishi, sanoatning rivojlanishi, qishloq xo'jaligi yerlarining ko'payishi hamda urbanizatsiya jarayonlari natijasida tabiiy ekotizimlarga sezilarli ta'sir ko'rsatilmoqda. Bu jarayonlar, avvalo, hayvonot dunyosining yashash muhiti, ko'payishi va tabiiy tarqalishiga salbiy ta'sir etmoqda. Hayvonot dunyosi tabiatning ajralmas qismi bo'lib, u ekologik muvozanatni saqlashda muhim o'rin tutadi. Har bir tur oziq zanjiri va moddalar aylanish jarayonida o'ziga xos vazifani bajaradi. Shu sababli hayvon turlarining kamayishi yoki yo'qolib ketishi butun ekotizim barqarorligiga xavf tug'diradi. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish va atrof-muhitning ifloslanishi hayvonot dunyosiga jiddiy bosim ko'rsatmoqda. Bugungi kunda hayvonot dunyosiga bo'ladigan ta'sirlarni ilmiy asosda baholash, salbiy omillarni aniqlash va ularning oldini olish choralari ishlab chiqish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuni o'rganish biologik xilma-xillikni saqlash, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda barqaror rivojlanishga erishish nuqtai nazaridan alohida ahamiyatga ega.

Mavzuning dolzarbligi: Hayvonot dunyosi yer yuzidagi biologik xilma-xillikning asosiy qismini tashkil etadi. Olimlarning ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda millionlab hayvon turlari mavjud bo'lib, ular quruqlik, suv va havo muhitida yashaydi. Sutmizuvchilar, qushlar, sudralib yuruvchilar, baliqlar va hasharotlar ekotizimning ajralmas bo'g'inlari hisoblanadi. Masalan, yirtqich hayvonlar (bo'ri, tulki va boshqalar) tabiatda o'txo'rlar sonini tartibga soladi. Changlatuvchi hasharotlar, xususan asalarilar, o'simliklarning urug'lanishida muhim rol o'ynaydi. Baliqlar va suv jonzotlari suv havzalarida biologik muvozanatni saqlaydi. Agar ushbu turlardan biri kamayib yoki yo'qolib ketsa, oziq zanjiri buziladi va bu boshqa turlarga ham salbiy ta'sir qiladi. Hozirgi davrda hayvonot dunyosini muhofaza qilish va unga bo'ladigan ta'sirlarni baholash masalasi global ekologik muammolar qatoriga kiradi. Dunyo bo'yicha iqlim o'zgarishi, o'rmonlarning kesilishi, suv havzalarining ifloslanishi va yer resurslaridan haddan tashqari foydalanish natijasida ko'plab hayvon turlari yo'qolish xavfi ostida qolmoqda. Ayniqsa, noyob va endemik turlar sonining kamayishi biologik xilma-xillikning qisqarishiga olib kelmoqda. Hayvonlar tabiatdagi oziq zanjirining muhim bo'g'ini bo'lib, ular ekotizim barqarorligini ta'minlaydi. Masalan, yirtqich hayvonlar o'txo'rlar sonini tartibga soladi, changlatuvchi hasharotlar o'simliklarning ko'payishiga yordam beradi, suv jonzotlari esa suv havzalarining tabiiy tozaligini saqlashda ishtirok etadi. Agar biror tur kamayib yoki yo'qolib ketsa, bu butun tabiiy muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda inson faoliyati natijasida ko'plab yovvoyi hayvonlar o'z tabiiy yashash hududini yo'qotmoqda. Urbanizatsiya jarayonlari, yo'llar va sanoat obyektlarining qurilishi hayvonlarning migratsiya yo'llarini buzmoqda. Iqlim o'zgarishi natijasida esa ayrim turlar yashash hududini o'zgartirishga majbur bo'lmoqda yoki moslasha olmagani sababli kamayib bormoqda. Shu bois hayvonot dunyosiga bo'ladigan ta'sirlarni o'rganish, monitoring qilish va baholash bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Bu nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki kelajak avlodlar uchun tabiiy boyliklarni saqlab qolish nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi davrda hayvonot dunyosi jiddiy xavf ostida. Iqlim o'zgarishi, o'rmonlarning kesilishi, suvlarning ifloslanishi, noqonuniy ov qilish va

yashash hududlarining qisqarishi ko'plab hayvonlarning kamayishiga sabab bo'lmoqda. Masalan, ayrim yovvoyi hayvonlar o'z yashash hududini yo'qotib, inson yashaydigan hududlarga yaqinlashmoqda, bu esa inson va hayvon o'rtasidagi ziddiyatlarni kuchaytirmoqda. Inson faoliyatining kengayishi, sanoatlashtirish, urbanizatsiya, transport tarmoqlarining rivojlanishi, qishloq xo'jaligi yerlarining kengayishi natijasida ko'plab hayvon turlarining tabiiy yashash muhiti qisqarmoqda. Bundan tashqari, global iqlim o'zgarishi, atrof-muhitning ifloslanishi va tabiiy resurslardan noto'g'ri foydalanish biologik xilma-xillikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Hayvonlar ekotizimda muhim vazifani bajaradi: ular oziq zanjirining asosiy bo'g'ini, tabiiy muvozanatni saqlovchi omil va moddalar aylanish jarayonining ishtirokchisidir. Masalan, yirtqichlar o'txo'rlar sonini me'yorda ushlab turadi, hasharotlar changlatish jarayonini ta'minlaydi, suv hayvonlari esa suv havzalarining ekologik holatini barqarorlashtiradi. Biror turning kamayishi yoki yo'qolishi butun ekotizim faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli hayvonot dunyosiga bo'ladigan ta'sirlarni ilmiy asosda baholash, salbiy omillarni aniqlash va ularning oldini olish choralari ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ayniqsa, barqaror rivojlanish tamoyillarini amalga oshirish jarayonida hayvonot dunyosini muhofaza qilish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, hayvonot dunyosini saqlash orqali ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va kelajak avlodlar uchun sog'lom atrof-muhitni asrab qolish mumkin bo'ladi. Shu sababli hayvonlarni muhofaza qilish, qo'riqxonalar tashkil etish, ekologik monitoring olib borish va qonuniy nazoratni kuchaytirish bugungi kunning muhim vazifasidir. Hayvonot dunyosini saqlash — bu nafaqat tabiatni, balki insoniyatning kelajagini saqlash demakdir.

XULOSA. Hayvonot dunyosida bo'ladigan ta'sirlarni baholash bugungi kunda ekologik xavfsizlikni ta'minlash va biologik xilma-xillikni saqlashning muhim sharti hisoblanadi. Inson faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan iqlim o'zgarishi, atrof-muhitning ifloslanishi, yashash hududlarining qisqarishi va noqonuniy ov qilish kabi omillar ko'plab hayvon turlarining kamayishiga olib

kelmoqda. Bu esa ekotizim barqarorligining buzilishiga sabab bo'ladi. Hayvonlar tabiatdagi oziq zanjiri va tabiiy muvozanatning ajralmas qismi bo'lib, ularning har biri ma'lum ekologik vazifani bajaradi. Shu bois hayvonot dunyosiga salbiy ta'sirlarni o'z vaqtida aniqlash, monitoring qilish va ilmiy asosda baholash zarurdir. Xulosa qilib aytganda, hayvonot dunyosini muhofaza qilish va unga bo'ladigan ta'sirlarni to'g'ri baholash orqali ekologik muammolarning oldini olish, tabiiy boyliklarni asrab-avaylash hamda kelajak avlodlar uchun sog'lom atrof-muhitni ta'minlash mumkin bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. To'xtayev A.S. – Ekologiya – 2012.
2. Nabiyev M.N., Xoliqov Q.X. – Umumiy ekologiya – 2011.
3. Ergashev A., Ergashev T. – Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish – 2013.
4. Abdurahmonov F.A. – Zoologiya (Umurtqali hayvonlar) – 2009.
5. Shernazarov E.Sh. – O'zbekiston hayvonot dunyosi – 2015.
6. Yo'ldoshev B.Y. – Tabiatni muhofaza qilish asoslari – 2010.
7. Xolmatov H.X. – Bioekologiya – 2014.
8. Karimov O.K. – Atrof-muhitni muhofaza qilish – 2016.
9. Rasulov A.R. – Ekologik monitoring – 2018.
10. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi – “Hayvonot dunyosini muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonun – 1997 (yangi tahrir 2016).
11. www.uznature.uz
12. www.econews.uznature.uz
13. <http://www.ecocenter.uz/uz>
14. <http://www.travelgroup.ru/ecotourism><http://www.geographia.com/>